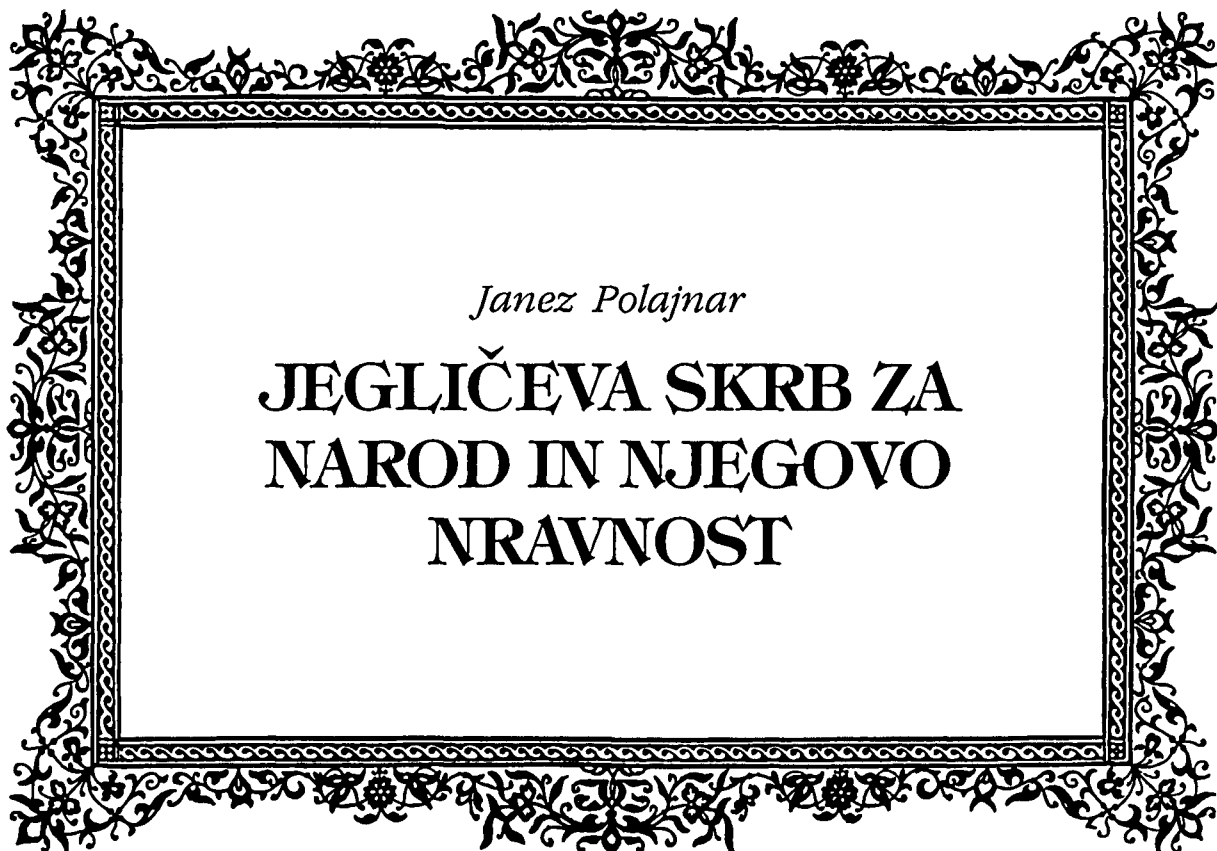

Janez Polajnar

Jegličeva skrb za narod in njegovo nравnost

Škof Anton Bonaventura Jeglič je zasedel svoj položaj po koncu dobe slogaške politike, ko je ločitev duhov na Slovenskem že pripeljala do vse večjih medsebojnih spopadov. Ob koncu Taaffejeve vlade, v kateri so slovenski poslanci nastopili enotno - složno, smo Slovenci bili že povsem razvit narod »z razplasteno družbo, razvito kulturo, znanostjo in umetnostjo, povsem izoblikovanim jezikom in strokovno terminologijo.«¹ Z razvojem naroda se je začela tudi politična diferenciacija meščanskega tabora na liberalnega in klerikalnega. Liberalni tabor je bil v kulturnem življenju nekoliko močnejši, po politični moči pa sta si bila približno enakovredna.

Februarja 1898 je Ljubljana dobila novega knezoškofa. Po odhodu škofa Missie so bila pričakovanja obeh struj slovenske politike velika. Ob imenovanju Jegliča so bili zadovoljni skoraj vsi, saj je bil poznan kot velik narodnjak in kot tak sprejemljiv tudi za liberalce. Predvsem liberalna stranka je veliko stavila na novega škofa, saj je Missia »hotel ugušiti vsako drugo politikovanje na Kranjskem, ki bi klerikalni politiki nasprotovalo.«² V tem duhu sprave je Ljubljana tudi pričakala Jegliča, ki je dotlej svojo službo opravljal v Sarajevu. Sprejem, ki ga je pripravil župan Hribar, je bil veli-

časten. Svojo naklonjenost novemu škofu je poudaril s tem, da ga je v »prestolnici« posebej pozdravil. Jeglič je bil takó pričakan kot človek, ki bo pripomogel k ponovni slogi in enotnemu nastopu slovenske politike. A pričakovanja se niso uresničila. Jeglič se ni izkazal za človeka, ki bi lahko sledil liberalnemu zasuku politike in duha med meščanstvom in intelektualci. Na drugi strani pa je liberalni tabor pokazal, da je izrazito nestrpen in nepotrpežljiv do drugače mislečih.

V razmerah, ko se je spreminjal svet oz. vsaj pogled nanj, se mnogo ljudi ni znašlo. Nazore, ki so jih propagirali, so označili za nazadnjaške in srednjeveške. V precepu formiranja »moderne liberalne družbe« in starega svetovnega nazora katoliške cerkve se je takó znašel tudi Jeglič. Njegovo poslanstvo, takó narodno kot moralno (ohraniti ljudi in narod čiste, predvsem v stvareh, ki so se dotikale spolnosti), je imelo izrazit katoliški predznak. Na možne pregrehe je opozarjal v številnih pridigah in v ta namen izdal številne poučne knjižice, ki so, namenjene predvsem mladim, kazale pravo, torej krščansko pot v življenju.

V tem kontekstu, »skrbi za narod in njegovo нравnost«, se je že v prvem letu njegovega škofovanja zgodila prva afera, ko je nenadoma pošla Cankarjeva pesniška zbirka Erotika. V razpravi bom poskušal predstaviti odziv javnosti na ta dogodek in vsaj deloma predstaviti, zakaj se je Jeglič odločil za tako drastično dejanje, ki je bilo že ta-

¹ Vasilij Melik: *Slovenska politika v Taaffejevi dobi*, *Zgodovinski časopis*, št. 1-2, 1975, str. 112.

² Vincenc Rajšp: *Imenovanje dr. Antona Bonaventura Jegliča za ljubljanskega knezoškofa*, v: *Jegličev simpozij v Rimu, Celje 1991*, str. 68.

krat obravnavano kot relikv inkvizicijske politike Cerkve.

Erotika

Konec marca leta 1899 se je na Kranjskem ponovno obudil »inkvizicijski običaj« zažiganja prepovedanih knjig. V pečeh ljubljanske knezoškofske palače je namreč končalo okrog 700 izvodov nedavno izdane Cankarjeve Erotike. Inkvizicijski sežig se je zgodil skoraj natančno na petdeseto obletnico Dagarinovega požiga »opolzkih« del Franceta Prešerna, kot so se kasneje spomnili v Slovenskem narodu.

Jeglič je v svoji vnemi v dnevnik zapisal: »*Mladi tehnik Cankar je izdal pesmi; Erotika. Založil jih je Kleinmayer-Bamberg, ki mi je en zvezek poslal. Vrnil sem mu ga in okregal sem ga, ker so pesmi res nesramne; včeraj sem se pogodil z njim za vso naklado, da jo kupim. Tudi bogokletno knjigo: »Der König der Juden« mi je rekel, da je ne bo prodajal. Upam, da jo bo vlada zabranila, ker sem jo prosil.*»³ Kaj je Jegliča v pesmih tako hudo zmotilo, ni jasno razvidno. Verjetno ga je še najbolj zmotil naslov zbirke in platnica. Kasneje se je za posebno problematičen del izkazal ciklus Dunajski večeri.

V javnosti novica sprva ni tako močno odmevala, vsaj glede na molčečnost časopisov ne. A kot se je izkazalo, je bilo to le zatišje pred nevihto. Kako močno sta oba dogodka odjeknila v slovenski družbi, je postalo jasno šele v naslednjih tednih. Že naslov Erotika je moral, v še vedno konzervativni slovenski družbi konec 19. stoletja, povzročiti negotovanje. Med samimi poezijami pa so največ pripomb namenili ciklu Dunajski večeri. Očitno je bilo za Jegliča preveliko pohujšanje že izražanje individualnih občutkov in strasti v pesmih. Izražati občutke, ki bi misli lahko napelejevale k »nečistovanju«, je bilo še vedno nesprejemljivo. Cerkev je še vedno bila moralna avtoriteta in vsako »prakticiranje« spolnosti (četudi samo v mislih ali sanjarjenju) izven zakonite zakonske zveze je bilo nedovoljeno in nemoralno. V vsaki taki misli se je namreč skrivala nevarnost za prave nečistosti.

Časopisje je ob izidu reagiralo dokaj zadržano. O novi knjigi je svoje bralce prvi obvestil liberalni Slovenski narod. »*Na 118 straneh je zbral Can-*

kar krasen šopek novih in že objavljenih poezij ter jih razdelil v cikle sledečih naslovov: Helena. - Iz lepih časov. - Dunajski večeri. - Romance. O tej prelepi pesniški zbirki prinesemo kmalu obširnejše poročilo v listku.»⁴ Podobno kratke zapise lahko najdemo tudi v Ljubljanskem zvonu in Učiteljskem tovarišu, kjer so še najbolj pohvalili lično zunanjo urejenost zbirke.

Kot je razvidno iz dnevnika, se je Jeglič pogodil z založnikom o odkupu samo nekaj dni po izidu. 31. marca je knjigo že poslal nazaj, tako da lahko domnevamo, da jo je dobil še isti oz. naslednji dan in o tem ter o svojem mnenju obvestil t.i. katoliške liste. Kaj so si o Erotiki mislili v katoliško usmerjenem časopisju, se je lahko izvedelo že 1. aprila v Slovenskem listu. Če je bila notica o izidu Župančičeve Čaše opojnosti še umirjena in so poezije označene za »piruh srednje vrste«, so si pri naslednji oceni dali duška. »*Erotika. Ivan Cankar. Natisnila in založila Kleinmayr & Bamberg. Cena tudi 1 gld. Te pesni pa že stoje na vrhuncu lepih časov. Ljubica se pesniku vedno valja po divanu, on pa postaja nervozen. Kar ni mogel stlačiti v verze, spisal je o »zopernem mehkem telesu« v prozi. Svetla luna igra tudi precej veliko vlogo. Ni čudno, pohotnost jo prekaša. Ta piruh je zaprtek; kdor ga kupiš, odpri okno, da ti ne okuži zraka.*»⁵

Prvi časopis drugačne politične usmeritve, ki se je odzval na dogajanje, ni bil liberalni Slovenski narod kot takrat najbolj razširjen svobodniški časopis, temveč socialdemokratski Rdeči prapor. V članku se pisec vsebine niti ni dotaknil, ker, kot sam pravi, knjige niso uspeli dobiti. Motilo ga je predvsem škofovo dejanje in molčečnost Slovenskega naroda. »*... Nekoliko dni odkar so izšle, jih že ni bilo več moči dobiti pri založnikih ... Pripovedovali so nam namreč, da je kupil vse izvode kar jih je bilo dobiti - ljubljanski škof dr. Jeglič ... Ko so Erotica izšle, je obljubil Slovenski narod daljšo oceno v listku. Od onega časa je preteklo več kakor dva tedna. Ocene pa le še ni. Ali se je tudi Narod prestrašil škofovega anatema?*»⁶

Zanimivo je predvsem dejstvo, da je Slovenski narod tako dolgo čakal. Njegov odziv bi lahko pričakovali že dosti prej. Končno je izšel 13. aprila uvodni članek z naslovom Usoda slovenske knjige. Čez dva dni je Slovenski narod objavil še pod-

³ Jegličev dnevnik, 31. 3. 1899, Arhiv Republike Slovenije, dislocirana enota, odderek II. (dalje: Jegličev dnevnik, in datum).

⁴ Slovenski narod, 27. 3. 1899.

⁵ Slovenski list, 1. 4. 1899.

⁶ Rdeči prapor, 10. 4. 1899.

IVAN CANKAR: EROTIKA.

NATISNILA IN ZALOŽILA
KLEINMAYR & BAMBERG
V LJUBLJANI 1899. ♦ ♦

e

Prva stran Cankarjeve Erotike

listek, v katerem je obsodba dejanja ponovljena še enkrat, toda tokrat mnogo ostreje. V prvem članku so namreč pisali še v dokaj pomirljivem slogu: »*Formalno se gospodu knezoškofu ne more ničesar očitati. Kar je storil, je imel pravico storiti; on je Cankarjeve pesmi kupil in jih je plačal in nihče se nima za to brigati, kaj je s to svojo lastnino storil.*« O samem postopanju pa si mislijo, da je »*bilo jako malenkostno in tesnosrčno.*«⁷ Čez dva dni pa so že zapisali: »*Katoliški Dagarini niso imeli za umetnost niti duha niti srca. Zelot ne razume niti sodobnih slikarjev, niti kiparjev, niti literatov ... S svojimi kritičnimi nosovi rijejo le po tleh, s svojimi filisterskimi očmi stikajo le za smetmi ...*«, in poudarili: »*Cankarjeve poezije ne vsebujejo prav nič takega, da bi bila škofovska cenzura in konfiskacija vsaj malo utemeljena ... Vse kaže, da je bila dr. Jegličeva cerkvena cenzura po zbirki Erotika le radi ciklusa Dunajski večeri. Gotovo pa je, da je ta del Cankarjeve zbirke najoriginalnejši in najindividualnejši.*«⁸ Istega dne se je končno oglasil tu-

di Slovenec kot najbolj razširjeni časopis konzervativnih krogov in glasilo Katoliške narodne stranke. »*Narod v uvodnem članku priobčuje vest, da je presvetli knezoškof nakupil uso izdajo »poezij« nekega slovenskega »pesnika«. Seveda primerja to Herostratovemu činu. Tudi mi smo čuli to vest, pa ji nismo pripisovali velikanske važnosti, kajti iz dotičnih »poezij«, katerih recenzijski eksemplar je tudi nam došel, veje ravno isti duh, katerega je liberalno mestno gospostvo presadilo z ustanovitvijo zloglasne hiše št. 13⁹ tudi v našo, do tedaj belo Ljubljano ... Narod poroča, da so te »poezije« našle smrt v peči. Marsikdo bi vedel zanje primernejšega počivališča, kjer bi, ne sicer na prvem mestu javnega življenja, kamor jih sedaj skuša štuliti »pesnik«, marveč bolj na strani, skromno, toda po pravi vrednosti in zaslugi, bile narodu kolikor toliko v hasek.*«¹⁰

Dejanje je različno odmevalo tudi med duhovniki. Nekateri so mu ob tem poslali celo podporno pismo. »*Prejasni knez! Premilostni vladika. Zvedevši o požrtvovalnem činu, s katerim se niste Premilostni ustrašili stroškov ter drage volje žrtvovali velike svote, da ste pokupili knjige, katerih avtorju je podlost, brezverstvo in kršenje zakonske zvestobe samo igrača. Občudujemo to velikodušnost ...*«¹¹ Datirano je z dnem 5. aprila 1899 v Žireh, s podpisi duhovnikov treh dekanij. Med štirinajstimi podpisi duhovnikov sem zasledil tudi podpis Frana S. Finžgarja, vendar pa je vse podpisal le eden od duhovnikov. Podpisnik je bil najverjetneje dekan Arko, saj je iz nekega drugega pisma razvidno, da gre za enako pisavo. Potemtakem ni jasno, če je Finžgar res podpisal, možno pa je, da gre zanj, saj je bil Fran S. Finžgar v tem času kaplan v Idriji, njegov dekan pa prav omenjeni Arko, ki ga Finžgar v svoji spominih, ki se nanašajo na ta čas, tudi omenja. Sicer pa v Finžgarjevih spominih nisem zasledil, da bi v delu, kjer opisuje svoje delovanje v Idriji, omenjal ta dogodek. S Cankarjem se je seznanil šele, ko je

⁹ Gre za javno hišo v Ljubljani, ki je bila stacionirana na Zvonarski ulici 13. Več o tem B. Cvelfar, »Ko prostitutko jeden zapusti, gre že drugi moški skozi večna vrata«. Ureditev prostitucije in življenja v javni hiši v Ljubljani na začetku 20. stoletja, *Kronika* 42, 1994, 25-41, isti, »No, zdaj pa če imaš denar, daj ga sem, potem se pa hitro z menoj spolsko združi«. K zgodovini tajne prostitucije v Ljubljani na začetku stoletja, *Zgodovina za vse*, 1994, št. 2.; M. Kavčič, »Prostitucija v Ljubljani ob koncu prejšnjega stoletja«, *Kronika* 35, 1987.

¹⁰ Slovenec, 15. 4. 1899.

¹¹ Nadškofjski arhiv Ljubljana (dalje NŠAL), serija: škofje, fond: škof Anton Bonaventura Jeglič, fasc. 28.

⁷ Slovenski narod, 13. 4. 1899.

⁸ Slovenski narod, 15. 4. 1899.

prišel v Ljubljano (konec l. 1900). Tu je sploh veliko prijateljeval s slovenskimi pesniki in pisatelji. Da za dogodek takrat še ne bi vedel, je malo verjetno, dvomim pa tudi, da bi se pisatelj Finžgar strinjal s tako sodbo.

Jeglič se je dne 21. aprila 1899 podpisanim duhovnikom pisno zahvalil za izraženo moralno podporo: »Plača naj Vam Vašo navdušenost in izjavo, da mi bote prav radi pomagali v trudu da kar moremo preprečimo, naj nam umazanost našega dobrega naroda ne pokvari. Rad sem dotično svoto žrtvoval, vem, da mi jo bo dobri Bog že na kak način poplačal in upam da prav gotovo o tem, da bo moje in Vaše prizadevanje za napredek našega ljudstva blagoslovil in dal mu bujnega uspeha.«¹² Očitno ga debata, ki se je v tem času že razvnela, ni zmotila v neomajnem prepričanju, da je narod potrebno obvarovati pred tako opolzkimi knjigami, ki greh povečujejo in ljudi v njega zapeljujejo.

Naslednji dan je zapisal v svoj dnevnik: »Cankar je izdal grde, opolzke pesmi; jaz sem vse kupil, da ne pridejo ljudem in mladim v roke (dal sem 478 gld.); s tega silna jeza Narodova in pri dijakih.«¹³ Naj kot zanimivost ob tem podatku navedem, da je letna poraba petčlanske meščanske družine (majhnega državnega ali privatnega uradnika), po Ernstu Bruckmüllerju, ki navaja izračune Ernsta von Schwarzerja za leto 1857, znašala približno 474 gld. 40 kr. Izračuni sicer veljajo za celotno Avstrijo, a se mi zdi, da dobro ponazorijo porabljeno vsoto.¹⁴

V oceni, da je bilo škofovo dejanje neprimerno, so si bili edini v večini krogov. Vsekakor ni nihče v javnosti zagovarjal požiga knjig. V Slovencu so njegovo težo poskušali zmanjšati s tem, da so Cankarja predstavili kot »nekega slovenskega pesnika«, pa tudi tako, da so poezije dvakrat postavili v narekovaj. Dogodek so poskušali tudi posta-

viti v okvir aktualnih vprašanj in zbirko predstaviti kot dejansko nemoralno delo s tem, da so poezije oz. njihov duh primerjali z duhom, ki veje iz »zloglasne hiše št. 13«, kjer je bil takrat stacioniran ljubljanski bordel.

Odziv obeh strani po odkupu knjig je bil, lahko rečemo, pričakovan. Liberalno časopisje je sicer nekoliko oklevalo, a je na koncu Slovenski narod le podal ostro in odklonilno mnenje. Zadržanost časopisov konzervativne usmeritve, tudi po ostrih napadih Naroda, ki niso bili usmerjeni samo na dejanje požiga, temveč na ves slovenski »klerikalizem«, si lahko razlagamo z bližajočimi občinskimi volitvami in z radikalnostjo dejanja, ki ga je bilo javno težko podpreti, pa čeprav je kdo sežig knjig zaradi svojega nestrinjanja z njimi na tistem podpiral.

Še večjo javno razpravo je verjetno preprečila relativno hitra ugotovitev, da bo založnik moral knjigo ponatisniti najkasneje v treh letih, sicer bo izgubil vse avtorske pravice. Cankar je to ugotavljal že 9. aprila v pismu bratu Karlu: »Škof je torej res tako prismojen, da se gre blamirati s tako srednjeveško neumnostjo. Pesmij s tem ni zatrl. Zakaj po § 20. o avtorjevem pravu mora izdati založnik tekom treh let drugo izdajo knjige, drugače pa ima vse pravice zopet pisatelj sam. Če je kupil škof moje pesmi kot popolno last, tedaj mora napraviti v treh letih škof sam novo izdajo ter plačati meni vrh tega dvesto forintov.«¹⁵

Kritika

Literarna kritika Cankarjevega dela v tej aferi pravzaprav ni imela nobene vloge. Vsepovsod je bila ocena pesmi zgolj površinska, ki bolj mimogrede pohvali vsebino ali pa vsebino in avtorja poskuša moralno očrtniti. Kritika se je nanašala na možno moralno oporečnost knjige, ki bi lahko vnašala nemir v mlade in neporočene duše. Resnejše kritike so sledile šele po neke vrste obračunu z moralističnim dejanjem, potem ko se je liberalna stran odločno postavila v bran in ostro obsodila »sovraštvo slovenskega klerikalizma do svobodne slovenske besede.«¹⁶

Po umiritvi razmer in ko je bilo jasno, da bodo Erotiko ponatisnili, so začele izhajati tudi ocene samih poezij. Prvo oceno so lahko bralci prebrali v Slovenskem narodu. Izšla je v treh nadaljeva-

¹² Prav tam.

¹³ Jegličev dnevnik, 22. 4. 1899.

¹⁴ Ernst Bruckmüller: Nove raziskave zgodovine avstrijskega meščanstva; Zgodovinski časopis, št. 3, 1991, str. 377. Časovno bližja bi bila morda primerjava z najemninami v Ljubljani za popisno leto 1910. V Ljubljani je bilo takrat »največ stanovanj, pri katerih se je letna najemnina gibala med 120 in 400 kronami.« Glej v: Andrej Studen, Stanovati v Ljubljani, SH, Ljubljana 1995, str. 31. Bruto družbeni produkt na prebivalca med leti 1911-1913 je na Kranjskem znašal 439 kron (219,5 gld), v Cislajtantijski pa 539 kron (269,5 gld). Glej v: David F. Good, Der wirtschaftliche Aufstieg des Habsburgerreiches 1750-1914, Wien - Köln - Graz, 1986, str. 239.

¹⁵ Ivan Cankar, Zbrano delo, Knjiga 1, Ljubljana 1967, str. 257. (dalje: Zbrano delo, in stran).

¹⁶ Slovenski narod, 15. 4. 1899.

njih od 29. maja do 2. junija 1899. Objavljena je bila kritika, ki zbirki ni bila naklonjena in je bila za pesnika precej neugodna. »Vsebinsko nas ni presenetil z nobenim novim, originalnim motivom. »Es ist alles schon dagewesen!«. Na koncu je kritik še zapisal: »Iz kratka, kar nam je podal pesnik v zbirki »Erotika«, to je še po veliki večini nezrelo - »Sturm und Drang«. Cankar je dobra, a še ne razvita vinska trta ...«¹⁷ Kritika v Slovenskem narodu je nekoliko začudila, saj se je pred tem časopis ostro postavil v bran Erotike in njenega avtorja in tudi ocene, ki so bile mimogrede podane, niso bile neugodne, kvečjemu prav nasprotno. Vendar je kritiko podal človek, ki osebno ni bil v dobrih odnosih s Cankarjem. Vladimirja Levca je za kritiko prosil Fran Govekar in »Govekar, tedanji kulturni urednik Slovenskega naroda, nikoli ni bil navdušen nad Cankarjevo poezijo.« Levcu je pisal na Dunaj »... tako, da je še bolj podžgal njegovo osebno razpoloženje do Cankarja, češ da je pesnik, ki ga ocenjuje, »aroganten in nečuvenco domišljav« ...«¹⁸ Drugače je ocenil Erotiko Anton Aškerc v junijski številki Ljubljanskega zvona. »Cankarjeva lirika je pristno vino ... V liriki je čist subjektivist, egoist. Misli samo nase in na svojo ljubezen. Ta mu napolnjuje vse njegovo bitje. V njej živi in diha; on je suženj te strasti; ta strast je edini motiv njegovi liri.«¹⁹ Aškerc je tudi odgovoril na očitke nemoralnosti pesnika in zbirke, ki so leteli predvsem na ciklus Dunajski večeri. »V Dunajskih večerih je Cankar fotografoval velikomestno ozračje zlasti z ozirom na trpečo žensko. Z umetniškega stališča mora vsakdo priznati, da so te slike izvrstno pogojene. Kjer slika greh, nemoralnost, ne pravi nikjer, da odobrava to življenje. On samo riše po naravi. Nemoralnosti Cankar tukaj ne uči in je ne proslavlja.«²⁰

Naj na tem mestu omenim, da je bilo v času, ko je napisal kritiko Cankarjevih pesmi, Aškercu že prepovedano maševanje v Ljubljani. Maševanje mu je v pismu prepovedal škof Jeglič. »Žal mi je, da Vi kot duhoven sodelujete pri Zvonu, v katerem se mnogo greši zoper 6. Božjo zapoved, še bolj mi je žal, da ste vi sami razen družih zložili tudi lirično pesem Aglaja, ki je dosti pohujšanja napravila, najbolj pa mi je žal, da za sv. mašo še četrte ure ne potrebujete (kar je smrtni greh) in s Najsvetejšimi tako postopate, da usacega v dušo zazebe, ki Vas vidi. Zato vas prosim: 1. da pri Zvonu ne sodelujete

2. da vsaj približno pol ure mašujete. Prosim, da mi to pismeno ali ustmeno obljubite. Dokler pa tega ne storite, prepovem Vam v Ljubljanski škofiji maševati ali katerokoli duhovno službo opravljati.«²¹

Katoliška stran je svoje kritike namenila spet bolj na Cankarjeve zagovornike kot pa na samo vsebino Erotike. Kritika v Narodu naj bi bila, kot so zapisali v Katoliškem obzorniku, slavošpev Cankarju. Sam časopis pa »velika pozavna, ki se vsekdar oglasi, kadar je treba braniti podlost proti »klerikalcem«.«²² Kako nekoristen je bil trud, da bi Erotiko skrili pred narodom, se je pokazalo že z objavo ocene v Slovenskem narodu, saj je v oceni, ki je izšla v več številkah časopisa, citirano kar nekaj pesmi iz zbirke. Torej so bile pesmi na voljo v branje najširšemu občestvu, ki je prav gotovo pričakovalo najmanj eno sočno pesem in je z lu-po iskalo »nemoralno«.

Ozadje

V svojem bistvu provincialna družba je doživljala pretres in neke vrste preizkušnjo. Prav odziv na Erotiko je pokazal na preživelost trdovratne meščansko-cerkvene morale 19. stoletja. Družba je v stoletnem napredku sicer doživela precejšnje spremembe, a moralno avtoriteto je še vedno imela katoliška cerkev in to so ji večinoma vsi priznavali.

Zato, da bi obdržal v družbi neke idealistične norme o dovoljenem in nedovoljenem, o čistem in nečistem, je Jeglič pozorno spremljal vse dogajanje v Ljubljani in škofiji ter pri tem poskušal ljudi čimbolj obvarovati pred slabimi vplivi časa. »Tako npr. ni izšla nobena slovenska knjiga ne časopis, da ga on ne bi opazil ali presodil. Tudi za moderne pisatelje se je zanimal, dasi romanov ni bral.«²³

Takrat je Ljubljana torej imela izredno zavzeta škofa, prepričanega v svoje poslanstvo, ki mu ga je zaupal Bog. Iz strogo moralističnih čustev je moral preprečiti prodajo takega čtiva. Moramo pa se zavedati, da tudi takratna liberalna pozicija še ni pomenila zavzetja stališča za popolno svobodo tiska. Če so jasno stopili na stran povsem

¹⁷ Slovenski narod, 29. 5. - 2. 6. 1899.

¹⁸ Zbrano delo, str. 267.

¹⁹ Prav tam, str. 279.

²⁰ Prav tam, str. 280.

²¹ NŠAL, fasc. 28.

²² Zbrano delo, str. 286.

²³ Za zabavo sploh ni nikoli ničesar bral. Od romanov je menda prebral samo N. Velikonjeva Višarska pole-na. Jože Jagodic: Nadškof Jeglič, Majhen oris velikega življenja, Ljubljana 1941, str. 391. (dalje: Jože Jagodic: Nadškof Jeglič.).

»nedolžne« Erotike, so še v isti številki podprli vladno konfiskacijo knjige, ki je razkrivala spovedniške napotke duhovnikom: »Zanimiva konfiskacija. Deželna vlada nam je danes poslala Aviso, s katerim nas obvešča, da je ljubljansko c. kr. pravdnništvo konfiskovalo knjigo *Auszüge aus der von den Päpsten Pius IX. und Leo XIII. als Norm für die römische katholische Kirche sanctionierten Moraltheologie für die Sittlichkeit der Völker*. Mi smo slučajno imeli priliko pregledati to knjigo. Spreletela nas je zona, ko smo jo čitali. V njej se nahajajo verni prevodi po dveh papežih potrjene moralne teologije, a vsebina teh prevodov je tako nevarna in nemoralna - gre za izpraševanje žena pri spovedi - da moremo konfiskacijo le odobravati.«²⁴

Tukaj lahko vidimo, da je bila delitev na liberalce in konzervativce (klerikalce) v slovenskem prostoru opredeljena zgolj na politični ravni. Očitno je, da je bil oster napad na škofa in slovensko katolištvo tudi »propagandna« poteza v luči bližajočih se občinskih volitev v Ljubljani, saj citirani članek kaže na to, da so tudi deklarirani svobodomislecni menili, da določena literatura pač ni primerna za javnost in je torej bolje, če se ne znajde na policah knjigarn.

Da bi si lažje razlagali konfiskacijo in požig, ki ga je izvedel Jeglič, si lahko pogledamo, kakšne napotke so okrog petdesetih let 19. stoletja dobivala krščanska »dekleta«, da bi se ohranila vredne svojih mož. Ženska je bila kljub vsemu vedno tista, ki so jo poskušali narediti za Marijo in jo ohraniti čisto in nedolžno. Vzgibi, ki so vodili razne moraliste, so bili največkrat povezani s predsodki v zvezi z ženskami. Moški je moral le brzdati svoje naravne nagone. Nadzorovanje ženske spolnosti pa je bilo tisto, ki je bilo skrivnostno in nedostopno, zato jih je lahko pokvarila že tako nedolžna stvar, kot je poezija. Že romantična pesem je zadostovala, da bi ženska spolnost ušla izpod družbenega nadzora.

Če bi Erotiko presojali po načelih lavantinskega škofa Antona Martina Slomška iz srede 19. stoletja, bi verjetno prišli do podobnega sklepa, češ, pesmi so nesramne in ne smejo priti v roke dobremu ljudstvu, ki ga te reči lahko pokvari. Slomšek je namreč spisal precej obsežno in kasneje večkrat ponatisnjeno knjižico, pomenljivo naslovljeno *Krščansko devištvo*. V njej najdemo tudi poglavje z naslovom *Devet najhujših sovraž-*

nikov in sovražnic devištva. Slomšek pravi, da je »prva sovražnica devištva posvetna ljubezen, ki mlado srce zakoplje v posvetne reči, da pozabi na Boga in nebesa. Ti si posvetna ako te jesti in piti bolj veseli, kakor pa Bogu služiti; če rajši poslušas nesramne marne kakor pa božjo besedo ... Če živiš po šegi posvetnih ljudi, ljubiš svet; Bogu in ob enem pregrešnemu svetu pa ugajati ne moreš.«²⁵

Erotika pa je potemtakem posvetna reč, v kateri bi lahko našli vse polno »nesramnih marn«. Če bi tako knjižico dali v roke mlademu dekletu, ki bi ob prebiranju čutnih romantičnih verzov verjetno kaj hitro pozabila na božjo besedo, bi ji storili neizmerno krivico, saj bi jo, revo, dobesedno potisnili med grešnice in njena angelska nedolžnost bi v trenutku izpuhtela. »Priročnik« s samim dogdomkom ni neposredno povezan, a vendarle kaže na neko kontinuirano pozicijo katoliške cerkve, ki jo je imela do »posvetnih reči« in se kljub polstoletnemu premoru ni spremenila.

Spremenili pa so se trendi v družbi. »V 19. stoletju je zakonska zveza za večino skupin prebivalstva začela temeljiti na drugih razlogih, ne le na ekonomski koristi. Pojmi romantične ljubezni, ki so najprej zajeli zlasti meščanske skupine, so se razširili v večino družbe. Romantično druženje je postalo sinonim za dvorjenje, ljubezenski romani pa so bili prva oblika literature, ki je dosegla ljudske množice.«²⁶ Razvoj na Slovenskem je bil verjetno nekoliko počasnejši že zaradi preprosto manjše naklade knjig, ki so bile izdane v slovenskem jeziku. A glede na razvoj družbe je bilo potrebno biti pozoren. Na področju razumevanja združitvenega akta so se pojavljala šokantna odkritja, kot npr. to, da so odkrili žensko seksualnost. »Spolnost smo razvijali kot skrivnost, ki smo jo nato morali brez konca in kraja razkrivati in se tudi varovati pred njo.«²⁷

Vsako stvar, ki je bila nevarna za moralno čistost ljudstva, je bilo potrebno odkriti in onemogočiti. Za to je sicer skrbela tudi država sama z zakonom o zasramovanju cerkve. V tem smislu je bil Jeglič dobrohotni cenzor naroda, ki je imel le dobre namene zaščititi ljudstvo in je videl tudi tisto, česar vladna cenzura ni videla. »V tesnem stiku s svojim narodom je zaradi njega, zanj in z

²⁴ Slovenski narod, 15. 4. 1899.

²⁵ Anton Martin Slomšek: *Krščansko devištvo*, Nauki, vzgledi in molitve za dekleta, Družba sv. Mohorja na Prevaljah, Prevalje, 1923, str. 24.

²⁶ Anthony Giddens: *Preobrazba intimnosti*, Ljubljana 2000, str. 33.

²⁷ Prav tam, str. 25.

njim sodil in obsojal, učil in prisluškoval njegovim utripom ... Kaj čudno, da je pokupil vse zvezke pesmi, v katerih se je mesenost povelečevala, v katerih se je nečista ljubezen slavila kot presladek užitek, po katerem je treba koprneti.« (tu je citiran Škofijski list 1899) Čutil je, da taka knjižna hrana ne more biti v hasek njegovemu narodu.« Kakor je zapisal njegov nekdanji tajnik v svojem doktorskem delu.²⁸

Po pravici povedano pa se Jeglič kljub vsemu kaže kot človek, ki je spremljal čas, v katerem je živel in spremljal »moderno družbo.« Sprejemal je nove vzgojne metode, pri katerih se je v izobraževanje vključevala tudi spolnost. Največje nevarnosti je videl v mladih dušah, ki zaradi nepoučenosti kaj hitro zavijejo na pota greha. Torej, ljudi je bilo potrebno podučiti in jim vcepiti nekakšno samocenzuro, skratka, na nek način obvladovati njihovo spolnost. Spoznal je nujnost javnega obravnavanja spolnosti. Javno je bilo potrebno naznaniti omejitve intimnosti, ki jih še dopušča katoliška cerkev.

1899, leto Erotike

Škof Jeglič je bil takrat šele v svojem prvem letu škofovanja. Globoko veren je začel z delom v svoji škofiji. Najbolj se je posvečal organiziranju življenja in delovanja duhovnikov in vernikov. Uvedene so bile konference dekanov, s kanoničnimi vizitacijami je začel opravljati redne in podrobne obiske vseh župnij v svoji škofiji. Že na samem začetku je začel razmišljati o slovenski gimnaziji, ki jo je leta 1905 tudi odprl. Mlad in ambiciozen je škof začel uresničevati načrte o duhovni prenovi slovenskega naroda, ki mu je že dovolj škodoval liberalni duh.

Cankar je svojo zbirko izdal prav v času, ko je škof že zagnano ugotavljal dušno stanje v škofiji, saj je takrat že opravljal prve vizitacije. Obisk v župniji je bil navadno zelo natančen. Pregled je zajemal bivanjske razmere župnika, stanje cerkve, preverjanje učencev v šoli, »navrstveno stanje«. Največ podatkov, kot se zdi, je dobil v spovednici. Na vsak način je poskušal ljudi odvrniti od same misli na pregreho, ki skoraj zagotovo vodi do njene mesene materializacije. Ker pa je lahko vsaka stvar pomenila nevarnost, je ljudi opozarjal in jih svaril pred vsakim prekomernim kontaktiranjem z nasprotnim spolom. Eno največjih nevarnosti za »navrstvenost« je videl v plesu.

Sulamit.

Kakó blešči se morje to
V demantih in kristalih,
Kakó pohotno ziblje se
V razkošnih, mehkih valih.

V tem burnem plesu od strasti
Telesa trepetajo,
Krog belih udov kot meglé
Tančice plapolajo.

Iz zlatih harp takó sladkó
Vro pesmi koprneče
In srce plaka in drhti
Od žalosti, od sreče.

Zares pohujšljivi in neprimerni verzi...

(Ples je že Slomšek označil za 6. sovražnika devištva. »Plesišče je deviške čistosti morišče.«²⁹)

Če ob tem upoštevamo še nekatere ocene njegove osebnosti, ki poudarjajo čustvenost, vnemo in prenatrženost, tudi koleričnost in izredno strogost do samega sebe (*»Stalna budnost, trdni sklepi, rigorozna sredstva kot strogi post, včasih nošenje spokornega pasu ali celo bičanje«*³⁰), potem lahko razumemo tudi odkup Erotike. Zagnanost, prepričanost o poslanstvu, ki mu je bilo namenjeno, in njegova zavezanost Mariji, so bili krivi tudi za reakcije, kot je bila ta. Knjiga, ki ga je »izzivala« že s samim naslovom in sprednjo platnico, se ni mogla prosto prodajati. Ravnanje res ni imelo pravega vzroka, ker Cankarjeva lirika ni bila nič bolj pohujšljiva od mnogih poezij, spisanih v evropski romantiki, le-te pa je Jeglič moral vsaj

²⁸ Jože Jagodic: *Nadškof Jeglič*, str. 171.

²⁹ Anton Martin Slomšek: *Krščansko devištvo*, str. 31.

³⁰ Janez Juhani: *Škof Jeglič, poskus podobe velike osebnosti*, v: *Jegličev simpozij ...*, str. 27.

deloma poznati. Vendar pa evropski romantiki še niso bili prevedeni v slovenski jezik oz. so bili v zelo malem številu in kot taki nedosegljivi širši populaciji na Slovenskem.

Kot taka se je Erotika znašla pred škofom, njena čutna vsebina pa dosegljiva vsem. Erotika je bila zanj pravo nasprotje načrtom, ki si jih je postavil pri vzgoji klenega slovenskega naroda. Nežne in čuteče pesmi bi lahko odtrgale misli od Boga. Nevarnost je bila tu. Knjige je bilo potrebno uničiti.

Zanimivo je, da kasneje v dnevniku »pripetljaja« ni več omenjal. V letu 1902 pa tudi nisem zasledil nobene pripombe ob ponovni izdaji Erotike. Ob izidu Cankarjevih zbranih del se tudi obregnil ni ob dejstvo, da bo v njih tudi Erotika. Fran S. Finžgar, ki je takrat bil direktor Nove založbe, je zapisal takole. *»Po uradnem oprasku sem moral k Jegliču. Po razgovoru vpraša: »Kaj dela zadruga Nova založba? Ali napreduje? - Pazite, podjetja so vedno nevarna!« Cankarjeva zbrana dela izdajamo. Je velika žrtev za zadrugo, pa kulturno silno važna stvar. »Cankar - duhovit pisatelj, nenavadno duhovit mož. Le založite ga. »Pa bomo izdali vsega prav vsega. Tudi »Erotiko,« sem nekako plaho dostavil. »Vsega, seveda vsega. Mora biti celotno delo. »Tiho sem se začudil in odkritosrčno povedal: »Erotiko ste, prevzvišeni, vi sežgali. Ali ste hudi da smo jo natisnili?« Škof se je nasmehnil: »Saj res. Pokuril sem jo. Sem že čisto pozabil. Nič ne del! Saj ne vemo, zakaj je bilo to prav. Morda je zato sedaj umetniško čist, nič umazan, kakor so marsikateri drugi. Bog je dober.«³¹*

Zusammenfassung

Jegličs Sorge für das Volk und dessen Sittlichkeit

Der Amtsantritt von Anton Bonaventura Jeglič als Laibacher Fürstbischof im Jahr 1898 war mit großen Erwartungen unter den Slowenen verbunden, die damals bereits scharf auf die liberale und die katholische Partei geteilt waren. Der neue Bischof hätte, als großer Patriot, ein Mittler zwischen den zerstrittenen Seiten werden können. Diese Erwartungen erfüllten sich aber nicht. Das liberale Lager und der Bischof fanden sich rasch auf gegnerischer Seite wieder, nicht zuletzt wegen der radikalen moralischen Ansichten von Jeglič. Ende März 1899 entschied der Bischof, daß die Gedichtsammlung von Ivan Cankar mit dem Titel

»Erotika« zum Verkauf ungeeignet ist. Er kaufte dem Verleger rund 700 Exemplare ab und verbrannte sie in den Öfen des fürstbischöflichen Palais. Die Reaktion der Presse war wie zu erwarten. Das katholische Blatt Slovenski list sprach von einem »verdorbenen Osterei«. Die liberale Zeitung Slovenski narod wartete fast vierzehn Tage, bevor sie die »sehr kleinliche und engherzige« Handlung verurteilte. Auch die katholische Presse äußerte keine öffentliche Unterstützung für die Verbrennungsaktion, versuchte aber die Bedeutung dieser Handlung des Bischofs herunterzuspielen und die Gedichte als tatsächlich anstößig zu bezeichnen. Unter den Geistlichen war die Unterstützung größer. Dreizehn Geistliche schickten sogar einen Unterstützungsbrief aus Žiri. Interessanterweise finden wir unter den Unterzeichnern auch Finžgar, wobei es sich wahrscheinlich um Fran Saleški Finžgar handelt, der damals in dieser Region tätig war. Die Literaturkritik spielte in der ganzen Sache keine Rolle. Erst Ende Mai und Anfang Juni erschien im Slovenski narod eine Kritik, die aber wider Erwarten für den Autor der Gedichte ungünstig ausfiel. Eine wohlwollendere Kritik wurde im Ljubljanski zvon veröffentlicht, während sich die Kritik im Katoliški obzornik mehr gegen Cankars Fürsprecher als gegen sein Werk richtete.

»Erotika« war eine Art Indikator der damaligen Gesellschaft, die zwar große Veränderungen durchmachte, doch der Kirche immer noch die moralische Autorität zubilligte. Die Trennung zwischen Liberalen und Klerikalen verlief damals vor allem auf politischer Ebene. Eine deklarierte freidenkerische Zeitung befürwortete in derselben Nummer, in der sie sich auf die Seite der beschlagnahmten Erotika stellte, die Konfiskation einer anderen Gedichtsammlung, weil diese »so gefährlich und unmoralisch ist«.

Jeglič führte den Aufkauf im ersten Jahr seiner Amtstätigkeit durch, als er gerade versuchte, den Stand der Moral in seiner Diözese festzustellen. Offensichtlich waren die Informationen, die er wohl zum größten Teil im Beichtstuhl bekam, nicht sehr erbaulich. »Erotika« konnte an sich nicht »ausschweifender« sein als die Werke der europäischen Romantik, die Jeglič zumindest zum Teil kennen mußte. Sie war aber in slowenischer Sprache herausgegeben und damit der breiteren Bevölkerung zugänglich. Die zärtlichen und empfindungsfähigen Gedichte hätten die Gedanken des kernigen slowenischen Volkes von Gott abwenden können. Also bestand Gefahr.

³¹ Jože Jagodic: *Nadškof Jeglič*, str. 451.